POJETÍ EXPRESIVNĚ TERAPEUTICKÝCH PŘÍSTUPŮ U ČESKÝCH, SLOVENSKÝCH, FINSKÝCH, ŘECKÝCH A ŠPANĚLSKÝCH VYSOKOŠKOLÁKŮ (KOMPARATIVNÍ ŠETŘENÍ)

Milan Valenta, Pavel Svoboda

Anotace: *Komparativní šetření podávající náhled na pojetí expresivně terapeutických disciplín v očích českých, slovenských, finských, řeckých a španělských studentů speciální a sociální pedagogiky.*

Klíčová slova: *expresivní terapie, speciální a sociální pedagogika, dramaterapie, poetoterapie, biblioterapie.*

Autoři příspěvku – učitelé katedry speciální pedagogiky olomoucké univerzity – vyučují dramaterapii a poetoterapii v rámci mezinárodního programu ERASMUS na univerzitách ve Finsku (University of Helsinky, Hameepolytechnical Institution Hameenlinne, University of Lapland Rovaniemi), Španělsku (University of Granada, University of Barcelona), Řecku (University of Patras) a na Slovensku (UMB Banská Bystrica). Své šetření zacílili na studenty, kteří procházejí propedeutikou speciální či sociální pedagogiky se zaměřením na učitelství a kteří nemají praktické zkušenosti s expresivně terapeutickými disciplínami (z šetření byli proto vyňati studenti Laplandské univerzity v Rovaniemi, kteří měli za sebou dvousemestrální kurz arteterapie, což bylo při výuce – a v porovnání s ostatními „nepoučenými" skupinami studentů – výrazně znát). Nutno dodat, že expresivně terapeutické postupy mají v jednotlivých zemích značně rozdílné postavení i edukační „background". Patrně nejrozdílnější je postavení expresivně terapeutických disciplín v edukační i klinické tradici Řecka a Španělska – zatímco v Řecku existuje již řadu let dramaterapie konsolidovaná v soukromém sektoru a částečně i ve školství, Španělsko stojí na startovní čáře dráhy vedoucí k exploraci uměleckých terapií v klinické i školské praxi.

Do komparativního šetření byli dále zahrnuti studenti katedry speciální pedagogiky olomoucké pedagogické fakulty, kteří expresivně terapeutickou propedeutiku ještě neabsolvovali. Nástrojem sběru dat se stal jednoduchý dvoustránkový dotazník s dichotomickými, uzavřenými i otevřenými (jednoduše kategorizovatelnými) položkami, distribuovaný před výukou. Jednotlivé položky dotazníku vycházely z mezinárodně akceptovaného konceptu

expresivní terapie jakožto terapie prostřednictvím specifického (většinou uměleckého) média a zahrnující především arteterapii, dramaterapii (dále psychodrama, teatroterapii, popř.psychogymnastiku a psychomelodrama), muzikoterapii, biblio(poeto)terapii, taneční a pohybovou terapii. Výběrový soubor byl tvořen komparovanými soubory českých studentů (četnost 33), slovenských studentů (48), studentů finských (30), španělských (40) a řeckých (13). Šetření navazuje a rozšiřuje poznatky z komparativního minišetření, realizovaného v roce 2004 u souborů českých a finských studentů (blíže viz VALENTA, M. Přístup k pojetí dramaterapie českých a finských studentů. *Speciální pedagogika,* 2005, roč.15, č.1, s. 47-49).

Přesto je třeba zdůraznit, že následující předkládaný text není v pravém slova smyslu výzkumnou zprávou. Naznačuje jen některé zjištěné souvislosti, které vyplynuly ze společně sdílených zkušeností v rámci mezinárodní výuky. Text je však přesto inspirativním zdrojem různorodých poznatků, které se autoři pokusili alespoň orientačně utřídit a systematizovat.

První položka anonymně administrovaného dotazníku zjišťovala, zdali studenti ví, co jsou to expresivní terapie. Celkový výsledek vyplývající z této dichotomické položky byl tedy pravděpodobně ovlivněn i individuální mírou sebevědomí každého jednotlivce, která se zde zřejmě projevila i v kontextu k národnostním odlišnostem, neboť autoři dotazníku neprověřovali pravdivost uvedených odpovědí. Nejvyšší sebevědomí projevili v této položce Řekové (100 %), následovali je Slováci (71 %), dále pak Španělé (63 %), Češi (58 %), „nejopatrnější" či „nejskromnější" byli Finové (45 %).

Následující dotazníková položka byla do jisté míry, vzhledem k předchozímu dotazu, položkou kontrolní. Respondenti zde „řešili", zda jsou expresivní terapie součástí psychoterapie, nebo zdali stojí mimo psychoterapii. 94 % Slováků ji považovalo za součást psychoterapie, následovali Řekové (85 %), Finové (80 %), Španělé (78 %) a Češi (73 %).

Třetí, výběrová položka dotazníku sledovala názory respondentů na to, kým by měla být expresivní terapie vedena. Studenti si mohli vybrat jednu z uvedeného výčtu 4 možností, které jsou stanoveny v následující výsledkové tabulce. Většina se přiklonila k možnosti c), tj. vedení speciálním pedagogem, pouze Španělé upřednostnili možnost b), tj. psychologem.

Tab. č. 1

E.T. by měla být vedena	Češi	Slováci	Finové	Španělé	Řekové
a) psychiatrem	1	6	3	10	0
b) psychologem	7	19	12	19	6
c) speciálním pedagogem	28 (85 %)	32 (67 %)	21 (70 %)	18 (48 %)	8 (62 %)
d) sociálním pracovníkem	2	7	4	4	0

Čtvrtá položka zjišťovala, zdali studenti vědí, co znamená dramaterapie. Zde se projevilo vysoké sebevědomí španělských studentů, kteří „porazili" své kolegy z dalších sledovaných univerzit. Na tuto dichotomickou položku odpověděli kladně Španělé (57 %), Řekové (53 %), Češi (49 %), Slováci (39 %). Finové odpověděli kladně sice v 52 %, 7 jejich respondentů však neodpovědělo vůbec.

Nejobtížnější položkou dotazníku byla pro studenty (i pro autory dotazníku jako vyhodnocovatele) otevřená položka, která zjišťovala názor jednotlivých respondentů na to, kde všude by se měla dramaterapie realizovat. Po často obtížném dešifrování cizojazyčných odpovědí (zvláště Španělé a Řekové používali často svoji mateřštinu) autoři dotazníku vyčlenili několik základních typů odpovědí a shrnuli výsledky opět do následující tabulky.

Tab. č. 2

Kde by měla být realizována dramaterapie?	Češi	Slováci	Finové	Španělé	Řekové
Školy a školská zařízení	44	35	26	54	16
Nemocnice a zdr. zařízení	37	17	15	19	11
Ústavy a sociální zařízení	13	31	5	9	0
Jinde (tj. divadlo, armáda, privátní a podnik. sféra...)	27	24	3	28	4

Z tabulky je zřetelně vidět, že většina studentů jednotlivých národností upřednostnila ve svých odpovědích školská zařízení. Z normy poněkud vybočuje větší počet odpovědí slovenských respondentů v kolonce „Ústavy a sociální zařízení" a pak i vyšší variabilita španělských odpovědí, která se projevila ve vyšší četnosti jejich voleb v posledním řádku tabulky.

Další část dotazníku se týkala problematiky poetoterapie. Hned první položka sledovala názor respondentů na to, zdali je nezbytné vyčlenit z biblioterapie poetoterapii. S tímto řešením souhlasila většina studentů: Slováci (69 %), Řekové (65 %), Španělé (53 %), Češi (52 %). Pouze Finové tuto nutnost ve své většině necítili. Pro vyčlenění poetoterapie z biblioterapie jich bylo pouze 40 %.

Na otázku, zda poetoterapie je spíše součástí biblioterapie či muzikoterapie, upřednostnili studenti biblioterapii následně: Slováci (81 %), Češi (61 %), Finové (53 %), Řekové (50 %), Španělé (40 %). To zřejmě znamená (při určitém zjednodušení), že pouze španělští respondenti chápou poetoterapii ve své většině spíše jako hudební disciplínu.

Následující položka u respondentů zjišťovala, zdali vědí, co je to limerick (tj. typ verše, který vznikl v irském městě Limerick a který se vyznačuje opakujícími se verši na začátku a na konci slok). Pravdivost odpovědí opět nebyla ověřována, což znamená, že výsledek byl znovu

pravděpodobně ovlivněn i určitou mírou sebevědomí a sebehodnocení, indikujících jednotlivé zvláštnosti národních rysů charakterů účastníků šetření. Španělé ve velké většině údajně limerick znali (53 %), studenti ostatních národností o něm téměř nevěděli: Češi (9 %), Finové (7 %), Slováci (6 %), Řekové (0 %).

V tomto kontextu se zajímavě vyčleňují odpovědi na následující položku dotazníku. Ta zněla: „Četl jsi něco o poetoterapii?" Španělé, kteří byli v předchozích odpovědích nejvíce suverénní, neodpověděli kladně ani v jediném případě. Nejvíce „sečtělí" byli v tomto případě Finové (27 %), pak následovali Češi a Slováci (6 %), přičemž Řekové se zařadili po bok Španělů (0 %).

Předposlední položka dotazníku sledovala analogický jev, tj. faktické znalosti respondentů v oblasti poetoterapeutické terminologie, Na otázku: „Víš, co je to *Giggle poetry?*", odpověděli téměř všichni účastníci šetření negativně. Pouze Španělé si byli jistí ve 40 % a Finové ve 4 % (Giggle poetry – hravá, většinou rýmovaná poezie okamžitých nápadů, která si neklade za cíl býti uměleckým dílem).

Závěrečná položka dotazníku zjišťovala preference, neboli pořadí pravdivosti tří následujících výroků:

a) Biblioterapie akcentuje spíše linii příběhu.
b) Poetoterapie akcentuje spíše hraní s nonsensy.
c) Poetoterapie využívá spíše podvědomé aktivity.

Logická analýza rozborů pořadí těchto položek (voleb) naznačila především dva zajímavé fakty. V prvé řadě to bylo zjištění, že málokterý respondent považoval poetoterapii spíše „za hraní si s nonsensy".

V tom se respondenti všech národností prakticky shodovali. Další zajímavostí bylo silné zdůraznění „podvědomé aktivity" u poetoterapie ve vnímání její role u českých a částečně také u slovenských studentů.

Závěr

Autoři příspěvku si uvědomují, že výše uvedené šetření má malou míru reprezentativnosti z důvodu výběru a četnosti komparovaných souborů, absence hypotéz, statistických metod určujících významnost rozdílů nasbíraných dat jednotlivých souborů atd. Přesto se domnívají, že komparativní šetření jistou výpovědní hodnotou disponuje. Mnohem zajímavější zkušenost ovšem autoři získali z vlastní výuky dramaterapie a poetoterapie (tříhodinový workshop s malým teoretickým závěrem) v jednotlivých skupinách studentů – z atmosféry dílny a „nasazení" studentů, což jsou fenomény těžko měřitelné kvantitativními metodami. Celkem podle očekávání se projevil naturel „Jižanů" a „Severanů" – zatímco Španělé a Řekové jsou spontánnější a s nadšením akceptují prostorovou práci založenou na kreativním pohybu s hudbou a interpersonální komunikační techniky, Finové preferují strategie založené na intrapersonální empirii a reflexi. Čeští a slovenští studenti jsou vzájemně značně homogenní skupinou – do prostorových aktivit vstupují s jistou ostražitostí a obavami, které ale poměrně brzy vystřídá kreativní aktivita a zaujetí.